

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Цветанка Димчова Аврамова (СУ „Св. Климент Охридски“)

за дисертационния труд на Катерина Иванова Томова

„Междуметията в системата на българския и чешкия език“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование

2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология*, докторска програма *Славянски езици (чешки език)*

Дисертацията в размер на 317 стандартни страници съдържа увод, три глави, заключение, изводи и библиография (включваща 195 библиографски единици). В края на всяка глава следват изводи и обобщения.

В **увода** (стр. 4–10) се обосновава актуалността на темата, определят се обектът (междуметията в българския и чешкия език), целта, задачите и методите на изследване, както и източниците на ексцерпирания материал. В автореферата към дисертацията е уточнен и предметът на изследване – „функционирането на междуметията на отделните езикови равнища в светлината на възможно най-много гледни точки – както чисто лингвистични, така и екстралингвистични, които да уточнят профила на проучвания обект“ (Автореферат, стр. 4). Добре би било предметът да бъде формулиран и в увода на дисертацията.

Дисертационният труд има за цел да представи синхронно типологично сравнение на междуметията в системата на българския и чешкия език. Тази цел се постига с решаването на следните задачи: 1. Проследяване и анализ на историята на въпроса за междуметията като част на речта в българския и чешкия езиков контекст; преглед и систематизиране на различните възгледи при определяне на категориалните признаци на междуметията. 2. Описание и съпоставителен анализ на особеностите на българските и чешките междуметия на отделните равнища и подравнища на съвременната езиковата система – фонетико-фонологично, лексикално-семантично, морфологично, синтактично. 3. Съпоставителен анализ на българските и чешките междуметия в светлината на някои по-нови лингвистични науки – паралингвистика, лингвистична прагматика, когнитивна лингвистика, теория и практика на превода и др. 4. Определяне и анализ на лексикографските трудности при регистриране на междуметията. 5. Установяване на състава на прототипното ядро на междуметното семиотично множество в българския и чешкия език; издирване на разлики и подчертаване на сходства в аналитичен аспект. 6. Създаване на двуезичен модел за съпоставка на прототипните ядра от междуметията в българския и чешкия език.

Сложната природа на междуметията дава основания за прилагане на методи от различни лингвистични дисциплини: класически дескриптивен метод (наблюдение, идентификация, диференциация и типологизация на изследвания материал), съпоставителен, сравнително-исторически, социолингвистичен и психолингвистичен анализ, когнитивен метод на тълкуването, анкетен метод. Съчетаването на разнообразни методи спомага за по-пълно и адекватно описание и анализ на междуметната проблематика в двата езика.

Вниманието на авторката е съсредоточено върху първообразните емоционално-експресивни междуметия (на които е посветена трета глава), без да се подминават и другите видове междуметия.

Наред с класическите източници на ексцерпция (граматики, речници и др.), примерите са ексцерпирани и от различни корпуси на двата езика, което дава по-големи възможности за обработка и систематизация.

Първа глава „Междуметията в системата на езика“ (стр. 11–113) представя много подробно историята на въпроса за междуметията като част на речта от древността до наши дни. Проследява се еволюцията в схващането за междуметията и се очертават спорните моменти във връзка с езиковия му статут. Съгласна съм с твърдението, че зададената широка диахронна рамка на изследването предполага и по-висока степен на адекватност в съпоставителен план. Историческият преглед очертава две гледни точки за междуметията – тясна и широка или по-точно: широка и още по-широка. Най-широко е разбирането за междуметията в чешкото езикознание. Прилаганият в него функционално-прагматичен подход води до размиване на границите между междуметията и други части на речта, като към междуметията се включват и наречия, частици, съюзи, повелителни форми на глаголи, вокативни форми на съществителни имена, въпросителни местоимения, фразеологични изрази и цели изречения от различни сфери на човешкото общуване (формули от речевия етикет, клетви, ругатни, спортни и военни команди, „езика“ на възрастните с много малки деца и животни). С основание се изтъква, че въпреки частичната формална, функционална и прагматична близост на такива единици, подобно раздуване на обема на междуметията като част на речта изглежда неоправдано и прекалено (стр. 6). Все пак, с цел по-пълно представяне на междуметната проблематика, по-нататък (във втора глава) се включват и т. нар. вторични междуметни единици, „разглеждани през призмата на съвременната чешка концепция, която, както бе коментирано, има твърде широк функционално-прагматичен характер. Въпреки че не споделяме изцяло този поглед към проблематиката, идеята ни е да обобщим и посочим максимален брой примери. Всяка

междуметна употреба съдържа латентна възможност за развитие и финализиране на транспозиционния процес на интерективация“ (стр. 133, бел. под линия № 79).

В първа глава е представен подробно и моделът на И. Шаронов, приложен в трета глава при анализа на първообразните междуметия.

Втора глава „Компаративно-контрастивен анализ на междуметията в българския и чешкия език“ (стр. 117–218) изследва междуметията в граматичен, паралингвистичен, лингвистичнопрагматичен, транслатологичен и лексикографски аспект. Направен е фонетико-фонологичен анализ на първообразните междуметия в двата езика, представени са някои лексикално-семантични особености на междуметията, очертани са словообразователните възможности на междуметията да служат като мотивиращи основи на други думи, разгледани са някои фразеологични аспекти на междуметията, вътрешна и външна синтагматика, синтактична съчетаемост и функции в изречението. Смятам, че лексикалното равнище, включващо в своите рамки и фразеологичното, не принадлежи към граматиката и затова в структурен план лексикално-семантичният и фразеологичен аспект би следвало да бъдат обособени в отделен подраздел на втора глава.

На много места в дисертацията, вкл. и в разглежданата глава, се използва терминът интерективация. Интерективацията се разбира като динамично явление. „Тя е транспозиционен *процес*, при който една част на речта заема временно или трайно функционалната позиция на друга част на речта. В зависимост от това в коя фаза е процесът, говорим или за развитие на вторична функция (граматическа транспозиция), или за окончателно преминаване на единицата към друга част на речта (словообразователна транспозиция), т.е. конверсия (Беднаржикова 2009: 129). Ясното фиксиране на отделните фази на интерективационния процес обикновено е проблемно“ (стр. 220; вж. също стр. 49, бел. 24).

Трудностите при определянето на отделните фази особено личат в раздел 2.1.2., където на отделни места не се прокарва ясна граница между вторичните междуметия, образувани от други части на речта (т.е. случаите на словообразователна транспозиция), и между лексикални единици от други части на речта, употребени като междуметие (случаите на граматична транспозиция – съгласно представената по-горе терминология). По този начин всъщност се смесват интерективацията (междуметизацията) като (завършен) резултат от транспозиция (конверсия) на друга част на речта в междуметие и интерективацията като процес, който се намира на различен етап (вж. стр. 133–137), въпреки заявеното на стр. 95 мнение, че според авторката „установяването на етапа, в който се намира едно предполагаемо вторично

междуметие, вече не е невъзможно. С помощта на корпусната лингвистика и подходящи статистически методи би могло да стане ясно дали се касае за инцидентна междуметна употреба, или за трайна тенденция в прагматиката на конкретна дума“.

Концептуалното ядро на дисертационния труд е **трета глава** – „Прототипна структура на междуметията в българския и чешкия език“ (стр. 222–288). За анализ на първообразните емоционално-експресивни междуметия се използва предложението от И. Шаронов модел на описание *емоция – вокален жест – междуметие*. ВЖ и междуметието се представят като компоненти от конкретен вид симптоматична ситуация – събитийна или обектна. Очертават се основните типове отношения между ВЖ и междуметията. Изграден е двуезичен модел за съпоставка на прототипните ядра на първообразните емоционално-експресивни междуметия в българския и чешкия език, като резултатите от анализа (не само в разглежданата глава) са онагледени с помощта на таблици.

Заключението (стр. 289–297) представя подробно и систематизирано обобщение на изследваните проблеми. Съгласна съм с направените изводи – общо 11 на брой, с формулираните **теоретични приноси** и очертаната **практическа значимост** на изследването (стр. 297–302).

В заключение: Дисертационният труд на Катерина Томова представя първо по рода си съпоставително изследване на междуметията в българския и чешкия език. Използваният триадичен модел *емоция – вокален жест – междуметие* е новаторски в разглежданата област за българското и чешкото езикознание. Компетентният, задълбочен анализ, умението за систематизация и обобщаване на фактите, убедителната аргументация и отстояване на собствена позиция по много от разглежданите въпроси показват, че става дума за зрял, оформен изследовател. Внушителният брой публикации по темата, посочени в автореферата – 11 на брой, свидетелства за траен интерес към проблематиката.

Авторефератът отразява вярно и точно съдържанието на дисертацията.

Въз основа на всичко казано смятам, че **дисертационният труд на Катерина Иванова Томова „Междуметията в системата на българския и чешкия език“** притежава всички необходими качества за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ и с пълна убеденост ще гласувам за това.

София, 26.11.2016 г.

доц. д-р Цветанка Аврамова